

Na brehách tých Dunaj viného
 O Slovanské sme ľubé mládeženci;
 A ruka w ruce na Erage ľubé rody;
 Na fine vody Dnepra zpomínati.

Uviesť ty vody doff. pravo, Bratie!
 Ho geých brehách zas budeš chodiť;
 Dáleho Dunaj od Dnepra viného,
 Keť o Slovanské vždy budem mysliti.

na brehách Dunaja Bratom svému Remacu Bwandiči
 k. 1842 dne 7. mája. mal na pamiatku
 Ludewig Samuelowicz Šklos

Na obálke: 1. strana: . . .

*Na brehách širých Dunaje siného
o Slovanstve sme sobe mluvívali
a ruka v ruce na kraje Tvé rodní,
na siné vody Dněpra zpomínali.*

*Uzřeš ty vody dosti skoro, bratře,
po jejích brehách zas budeš choditi.
Daleko Dunaj od Dněpra siného,
než o Slovanstve vždy budem myslíti.*

*Bratru svému Izmaeli Ivanoviči psal na památku na brehách Dunaje l. 1842
dne 7. května Ludevít Samuelovič Štúr.*

*Báseň vznikla pri průležitosti pobytu I. I. Sreznevského na Slovensku, napí-
saná je na listovom papieri s tlačenou rytinou bratislavského hradu. Z rukopis-
nej pozostalosti L. Štúra. LAMS.*

*4. strana: B. Weinwurm — I. Vécsey: obytné domy Nová doba na Vajnorskej
ceste v Bratislave, postavené v rokoch 1934—1940. Jedno a dvojizbové byty
s úplným vybavením boli určené pre robotníkov a zamestnancov. Foto H. Fia-
lová*

*Koncovky na stranách 293, 309, 319, 362, 369, 379 sú pečate bratislavských
spolkov. K článku E. Mannovej. Foto A. B. Mann*

HLAVNÁ REDAKTORKA
Božena Filová

VÝKONNÁ REDAKTORKA
Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Ján Botík, Soňa Burlasová, Václav Frolec, Viera Gašparíková, Emília Horvá-
thová, Soňa Kovačevičová, Igor Krištek, Milan Leščák, Ján Michálek, Ján
Mjartan, Štefan Mruškovič, Viera Nosáľová, Antonín Robek, Peter Slavkovský,
Viera Urbancová

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.cceol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

STÚDIE

Úvod	245
Kalesný, František: Slováci v starej Bratislave	247
Gajdoš, Peter: K problematike demografického vývoja Bratislavy od konca 19. storočia do súčasnosti	259
Kovačevičová, Soňa: Ludové byty, štvrte a centrá Bratislavy v 19. a 20. storočí	267
Kantár, Ján: Ludové stavby v prímestských častiach Bratislavy	281
Kalesný, František: Spôsob života a bývanie meštianskych vrstiev Bratislavy koncom 19. a zač. 20. storočia podľa dobových opisov	295
Kusý, Ivan: Obytné prostredie medzivojnovovej Bratislavy v slovenskej beletristickej literatúre	311
Salner, Peter: Štruktúra bratislavskej rodiny v prvej polovici 20. storočia a jej vývinové tendencie	321
Paríková, Magdaléna: Služobníctvo v Bratislave v prvej polovici 20. storočia	331
Stoličná, Rastislava: Bratislavské „ludové kuchyne“ v prvej štvrtine 20. storočia	341
Feglová, Viera: Charakteristika kultúrneho kalendára Bratislavy na konci 19. a v prvých desaťročiach 20. storočia	347
Luther, Daniel: Z histórie vianočných hier v Bratislave a Prievoze	355
Mannová, Elena: Spolky v Bratislave v druhej polovici 19. a prvej polovici 20. storočia	363
Nosáľová, Viera: Kroj ako reprezentatívny odev bratislavských stredných vrstiev v medzivojnovom období (1918—1938)	371
Falťanová, Lubica: Bratislavskí obchodníci v období medzi prvou a druhou svetovou vojnou	381
Hlôšková, Hana: K povestovej tradícii Bratislavy	395

Skalníková, Olga: Etnografické výzkumy veľkomesta v Československu	403
Fojtík, Karel: Výzkum mesta a delnictva v zahraničnej literatúre sociologické a etnografické	413
Kovářů, Věra: Brněnská předměstí a jejich vztah k městu v 19. a 20. století	429
Svobodová, Jana: K podílu brněnských architektů na řešení bytové otázky ve 20. a 30. letech 20. století	437
Divičanová, Anna: Kontaktné zóny slovenského obyvateľstva v Maďarsku s mestským prostredím na prelome 19. a 20. storočia	443
Csanádi, Gábor — Ladányi, János: Zónové plánovanie miest a stavebné zóny v Budapešti	457
Niedermüller, Péter: Mestská kultúra — ľudová kultúra	467
Leščák, Milan: Poznámky k zameralniu etnografického výskumu Bratislavy	481

DISKUSIA

Filová, Božena: Teoretické východiská, vedecký a spoločenský cieľ úlohy ŠPZV IX-8-4 „Historické a etnografické aspekty formovania a rozvíjania socialistického spôsobu života“	486

ROZHLADY

Za Branimirom Brataničom (Ján Podolák)	499
Bilaterálna maďarsko-slovenská národopisná konferencia (Zora Apáthyová-Rusnáková)	501
Medzinárodná konferencia „Etnokultúrne procesy, tradície a súčasnosť“ vo Evove (Milan Leščák)	504
Konferencia Medzinárodnej asociácie pre štúdium a šírenie slovenských kultúr (MAIRSK) (Viera Gašparíková)	506
Konferencia „Vesnické sídlo a dvůr v kultúrne historických, geografických a funkčných vzťahoch (archeologicko-	

-etnografické paralely“ (Juraj P o d o b a)	507	нами в словацкой беллетристической литературе	311
16. etnomuzikologický seminár v Jihlave (Soňa Burlasová)	509	Салнер, Петер: Структура братиславской семьи в первой половине 20-го века и ее эволюционные тенденции	321
Súťaž študentskej vedeckej odbornej činnosti na Katedre etnografie a folkloristiky FFUK v Bratislave v roku 1986 (Juraj Z a j o n c)	511	Парикова, Магдалена: Прислуга Братиславы в первой половине 20-го века	331
RECENZIE		Столична, Растислава: Братиславские «народные кухни» в первой четверти 20-го века	341
Venkovské město 1. (Juraj P o d o b a)	512	Феглова, Вера: Характеристика культурного календаря Братиславы в первых десятилетиях 20-го века	347
S. Švecová: Lazy v 19. a 20. storočí (Ján Botík)	513	Лутер, Даниел: Из истории рождественских игр в Братиславе и Приевозе	355
H. Johnová: Šperk (Karol Strelec) .	515	Маннова, Елена: Общества в Братиславе во второй половине 19-го и первой половине 20-го веков	363
Istoriko-etnografický atlas Pribaltiki — zmlédelie (Peter Slavkovský)	518	Носалева, Вера: Национальный костюм как репрезентативная одежда братиславских средних слоев в межвоенный период (1918—1938)	371
Narodna tvorčist ta etnografija 1985 (Mikuláš Nevrlý)	520	Фалтянова: Любича: Братиславские торговцы в период между двумя мировыми войнами	381
M. Stingl: Kunst der Südsee (Viktor Krupa)	522	Хлошкова, Гана: К традиции преданий г. Братислава	395
G. J. Goriň: Škirjani promisli zachidnich oblastej Ukraini (Jarmila Palíčková-Pátková)	525	Скалникова, Ольга: Этнографические исследования крупного города в Чехословакии	403
Likarski ta hospodarski poradnyky XVIII. st. (Mikuláš Mušíinka)	526	Фойтик, Карел: Исследование города и рабочих в зарубежной литературе социологической и этнографической	413
Paezija baracby (Mikuláš Mušíinka)	526	Коваржу, Вера: Предместья г. Брно и их отношение к городу в 19 и 20 веках	429
K. V. Kvitka: Vybrani statti (Mikuláš Mušíinka)	528	Свободова, Яна: К доле архитекторов г. Брно в разработке жилищного вопроса в 20-ых и 30-ых годах 20-го века	437
T. Smolińska: Jo wóm trocha połosprowiom... (Gabriela Kiliánová) .	529	Дивичанова, Анна: Контактные зоны словацкого населения в Венгрии с городской средой на рубеже 19-го и 20-го веков	443
Paremiologičeskije issledovanija (Zuza Profantová)	531	Чанади, Габор — Ладани, Янош: Зональное планирование городов и строительные зоны в г. Будапешт	457
M. Kuusi: Proverbia septentrionalia (Zuza Profantová)	533	Нидермюллер, Петер: Городская культура — народная культура	467
A. I. Mazin: Tradicionnyje verovanija i obriady Evenkov-Oročonov (Emília Horváthová)	535	Лешчак, Милан: Замечания к направлению этнографического исследования Братиславы	481
СОДЕРЖАНИЕ		ДИСКУССИЯ	
СТАТЬИ		Филова, Божена: «Исторические и этнокультурные аспекты формирования	
Введение	245		
Калесни, Франтишек: Словаки в древней Братиславе	247		
Гайдош, Петер: К проблематике демографического развития г. Братислава с конца 19-го века по современность	259		
Ковачевичова, Соња: Народные квартиры, районы и центры г. Братислава в 19 и 20 веках	267		
Кантар, Ян: Народные постройки в пригородных районах Братиславы	281		
Калесни, Франтишек: Образ жизни и жилье городских слоев Братиславы в конце 19-го и в начале 20-го веков	295		
Кусы, Иван: Жилая среда Братиславы в период между двумя мировыми вой-			

и развития социалистического образа жизни» — теоретические предпосылки, научные и общественные цели исследования в Чехословакии 486

ОБЗОРЫ

За Бранимиром Братаничем (Ян Подолак) 499
 Двусторонняя венгерско-словацкая этнографическая конференция (Зора Апативова-Руснакова) 501
 Международная конференция «Этнокультурные процессы, традиции и современность» в г. Львов (Милан Лешчак) 504
 Конференция Международной ассоциации по изучению и распространению славянских культур (МАИРСК) (Вера Гашпарикова) 506
 Конференция «Деревенское селение и двор в культурно исторических, географических и функциональных отношениях (археологическо-этнографические параллели)» (Юрай Подоба) 507
 16-ый этномузикологический семинар в г. Йиглава (Соња Бурласова) 509
 Соревнование студентской научной специальной деятельности на Кафедре этнографии и фольклористики ФФУК в Братиславе в 1986 г. (Юрай Заец) 511

РЕЦЕНЗИИ И РЕФЕРАТЫ

INHALT

STUDIEN

Einleitung 245
 Kalesný, František: Die Slowaken im alten Bratislava 247
 Gajdoš, Peter: Die demographische Entwicklung der Stadt Bratislava vom Ende des 19. Jahrhunderts bis zur Gegenwart 259
Kovačevićová, Soňa: Volkswohnungen, Volksviertel und Volkszentren in der Stadt Bratislava im 19. und 20. Jahrhundert 267
 Kantár, Ján: Die Volksbauten in der Vorstadtgemeinden Bratislavas 281
 Kalesný, František: Die Lebensweise und Wohnkultur der bürgerlichen Schichten in Bratislava um die Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert nach zeitgemäßen Beschreibungen 295
 Kusý, Ivan: Das Wohnmilieu in Brati-

slava in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen und sein Reflex in der slowakischen Belletristik 311
Salner, Peter: Die Struktur der Bratislavaer Familie in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts und ihre Entwicklungstendenzen 321
 Paríková, Magdaléna: Die Dienerschaft in der Stadt Bratislava in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts 331
Stoličná, Rastislava: Die Bratislavaer „Volksküchen“ im ersten Viertel des 20. Jahrhunderts 341
Feglová, Viera: Charakteristik des Kulturkalenders der Stadt Bratislava in den ersten Jahrzehnten des 20. Jahrhunderts 347
Luther, Daniel: Zur Geschichte der Weihnachtsspiele in der Stadt Bratislava und in der Vorstadtgemeinde Prievoz 355
 Mannová, Elena: Die Vereine in Bratislava in der zweiten Hälfte des 19. und in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts 363
Nosálová, Viera: Die Tracht als repräsentative Kleidung der Mittelschichten in Bratislava im Zeitraum von 1918 bis 1938 371
Falfanová, Ľubica: Die Kaufleute in der Stadt Bratislava in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen 381
Hlôšková, Hana: Zur Sagentradition der Stadt Bratislava 395
 Skalníková, Olga: Ethnographische Erforschungen der Grossstadt in der Tschechoslowakei 403
 Fojtík, Karel: Erforschung der Stadt und der Arbeiterschaft in soziologischen und ethnographischen Auslandsliteratur 413
 Kovářů, Věra: Vorstadtgemeinden der Stadt Brno und ihre Beziehung zur Stadt im 19. und 20. Jahrhundert 429
 Svobodová, Jana: Zum Anteil der Architekten der Stadt Brno an der Lösung der Wohnungsfrage in 20. und 30. Jahren des 20. Jahrhunderts 437
 Divičanová, Anna: Kontaktzonen der slowakischen Bevölkerung in Ungarn mit den Stadtmilieu um die Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert 443
 Csánádi, Gábor — Ladányi, János: Zonenplanung der Städten und die Bauzonen in Budapest 457
 Niedermüller, Péter: Stadtkultur — Volkskultur 467
Leščák, Milan: Bemerkungen zur Orientation der ethnographischen Erforschungen der Stadt Bratislava 481

DISKUSSION

- Filová, Božena: Theoretische Ausgangspunkte, wissenschaftliches und gesellschaftliches Ziel der Forschungsaufgabe „Historische und ethnokulturelle Aspekte der Formierung und Entwicklung der sozialistischen Lebensweise“ in der Tschechoslowakei 486

RUNDSCHAU

- Branimir Bratanič ist gestorben (Ján Podolák) 499
 Bilaterale ungarisch-slowakische ethnographische Konferenz (Zora Apáthyová-Rusnáková) 501
 Internationale Konferenz „Ethnokulturelle Prozesse, Traditionen und die Gegenwart“ in Lwow (Milan Leščák) 504
 Die Konferenz der Internationalen Assosiation für Studium und Verbreitung der slawischen Kulturen (MAIRSK) (Viera Gašpariková) 506
 Konferenz „Die Dorfsiedlung und das Hof in kultur-historischen, geographischen und funktionellen Beziehungen (archäologisch-ethnographische Parallelen)“ (Juraj Podoba) 507
 16. ethnomusikologisches Seminar in Jihlava (Soňa Burlasová) 509
 Der Wettbewerb der ethnographischen wissenschaftlichen Studentenbetätigung an der Universität J. A. Komenskýs in Bratislava im J. 1986 (Juraj Zajonc) 511

BÜCHERBESPRECHUNGEN UND REFERATE

CONTENTS

ARTICLES

- Introduction 245
 Kalesný, František: Slovaks in Old Bratislava 247
 Gajdoš, Peter: On the problems of demographic development of Bratislava from the end of the 19th century till the present time 259
 Kovačevičová, Soňa: Folk flats, quarters and centres of Bratislava in the 19th and 20th century 267
 Kantár, Ján: Folk constructions in the suburban parts of Bratislava 281
 Kalesný, František: The way of life and dwelling of the citizen strata of

- Bratislava by the end of the 19th at the beginning of the 20th century 295
 Kusý, Ivan: Dwelling environment of the inter-war Bratislava in Slovak literature 311
 Salner, Peter: The structure of the family in Bratislava in the first half of the 20th century and its trends of development 321
 Paríková, Magdaléna: Servants in Bratislava in the first half of the 20th century 331
 Stoličná, Rastislava: The Bratislava "folk quisines" in the first quarter of the 20th century 341
 Feglová, Viera: Characterization of the cultural calendar of Bratislava at the end of the 19th c. and in the first decades of the 20th century 347
 Luther, Daniel: From the history of Christmas plays in Bratislava and Prievoz 355
 Mannová, Elena: Associations in Bratislava in the second half of the 19th century and in the first half of the 20th c. 363
 Nosálová, Viera: Folk costume as a representative dress of the Bratislava middle strata within the inter-war period (1918—1938) 371
 Falfánová, Lubica: Shopkeepers in Bratislava within the interwar period 381
 Hlôšková, Hana: On the tradition of tales in Bratislava 395
 Skalníková, Olga: Ethnographic researches of the city in Czechoslovakia 403
 Fojtík, Karel: Research of town and workers in foreign sociological and ethnographic literature 413
 Kovářů, Věra: The suburb of Brno and their relations towards the city in the 19th and 20th century 429
 Svobodová, Jana: On the contribution of the architects from Brno to the solution of housing problems in twenties and thirties of the 20th century 437
 Divičanová, Anna: Contact zones of the Slovak population in Hungary with the city environment at the turn of the 19th and 20th centuries 443
 Csánádi, Gábor — Ladányi, János: Zonal planning of cities and building zones in Budapest 457
 Niedermüller, Péter: The city culture — folk culture 467
 Leščák, Milan: Notes on the orientation of ethnographic research of Bratislava 481

BRATISLAVSKÍ OBCHODNÍCI V OBDOBÍ MEDZI PRVOU A DRUHOU SVETOVOU VOJNOU

EUBICA FALTANOVÁ

Výskumný ústav sociálneho rozvoja a práce, Bratislava

S vymedzením objektu skúmania etnografie v prostredí mesta súvisí problém širokej a mnohovrstvovej sociálnej a profesionálnej stratifikácie obyvateľstva. Odhliadnuc od analýzy určenia vzťahu a postoja etnografickej vedy k spomínanej štrukturálnej rozmanitosti, zaoberáme sa v príspevku problematikou bratislavských obchodníkov ako socioprofesionálnou skupinou, a z tohto hľadiska ich vývojom v období medzi 1. a 2. svetovou vojnou. Vzhľadom na to, že k tejto problematike doposiaľ nemáme patričné východiskové ani rámcové údaje, bolo potrebné získať ich skúmaním archívnych materiálov a v tejto etape aj sekundárnou analýzou odborných prameňov a dobových novinových správ.

Približne dvadsaťročný vývoj bratislavského obchodníctva po r. 1918 vyznačuje sa v zásade prudkým a rýchlym tokom zmien. Obchod patrí v tomto období k tým odvetviám hospodárskej štruktúry mesta, ktoré zaznamenávajú relatívny rast.¹ Nové podmienky vývoja mesta, späté so zmenami hospodárskeho a politického charakteru, sa odrazili v prvom rade v kvantitatívnych ukazovateľoch obchodníctva ako sociálnej skupiny, v jej národnostných zmenách, ale aj v niektorých zmenách týkajúcich sa sociálneho pôvodu obchodníkov.

I keď kvantitatívny rast obchodníkov navonok zodpovedá objektívnym demografickým podmienkam, z ktorých vyplýval i rast potrieb obyvateľstva, pohľad na vnútornú štruktúru obchodníctva podľa jednotlivých odborov poukazuje na hlbšie súvislosti medzi zvýšením počtu tých, ktorí sa v obchode zaraďovali do kategórie jednotlivcov a niektorými všeobecnými hospodárskymi črtami, ktoré charakterizovali medzivojnovú etapu vývoja na Slovensku. Vo všeobecnosti dochádza v tomto období k zrýchleniu tempa rastu zamestnanosti v nevýrobných odvetviach. Za jednu z podstatných príčin sa medzi iným považuje nevyhnutné rozrastanie obchodných medzičlánkov, reklamných a sprostredkovacích agentúr, najmä v čase hospodárskej krízy.² Tomuto trendu zodpovedá i vývoj pomocných obchodných živností v Bratislave. V r. 1927 napr. do skupiny obchodných agentov a komisionárov patrilo 443 obchodníkov (takmer 14 % z celkového počtu), čím sa zaraďovali k početne najsilnejším odborom bratislavského obchodu.³ Oproti stavu v období pred prvou svetovou vojnou sa ich počet viac ako zdvojnásobil.⁴ Ďalej k objektívnym príčinám, ktoré urýchlili kvantitatívne narastanie obchodu, patrí i výroba takých druhov tovaru, ktoré sa predtým

Trh na Rybnom námestí v r. 1930. Archív mesta Bratislavy. Repro E. Šišková

Trh na Októbrovom námestí v r. 1934. AMB. Foto J. Hofer. Repro E. Šišková

vo väčšom meradle nepredávali. Predovšetkým ide o zariadenia pre domácnosť, fotoaparáty, výrobky elektropriemyslu, kozmetiku a pod.⁵ Na rozmach obchodníctva v Bratislave v medzivojnovom období môžeme poukázať i prostredníctvom údajov týkajúcich sa rozvoja obchodnej siete. Podľa štatistik mala Bratislava v r. 1918 asi 450 obchodov rôzneho typu. V roku 1930 je to už 2655 obchodov, z toho 2187 (82 %) maloobchodov, 244 veľkoobchodov (9 %) a 224 (8 %) obchodov s veľkopredajom a malopredajom.⁶ Rast príslušníkov obchodných povolání dokumentujú obdobné údaje o členstve v spolku *Grémium bratislavských obchodníkov*. Toto malo v r. 1930 3262 členov a v r. 1933 už 4292 členov. O niečo neskôr, v r. 1935 sa v Grémiu združovalo až 4823 členov. Okrem obchodníkov jednotlivcov, ktorí tvorili 96 % (4618 osôb) členstva,⁷ išlo v ďalších prípadoch o firemné formy

členstva rôzneho druhu, ktoré dokumentujú rozmanitosť v organizácii obchodu a vo vzťahu k jednotlivcom, ako boli napr. konzumné družstvá, zohrávali konkurenčnú úlohu.

Pristavme sa pri integračných procesoch relatívne početnej a silnej skupiny, akú tvorili obchodníci, podieľajúcej sa nepochybne i určitými špecifickými črtami na vytváraní a profilovaní jednotlivých stránok spôsobu života v prostredí mesta. Dôležité je v týchto súvislostiach poukázať predovšetkým na organizovanosť obchodníkov v záujmových spolkoch. Bratislavskí obchodníci sa združovali v Grémiu bratislavských obchodníkov, stanovky ktorého boli od r. 1925 v intenciách nového živnostenského zákona, vydaného v r. 1924. K zintenzívneniu organizovaného profesionálneho života obchodníkov dochádza aj prostredníctvom jednotlivých sekcií, vytvárajúcich sa postupne v rámci Gré-

Jarmok na Kollárovom námestí v r. 1927. AMB. Foto J. Hofer. Repro E. Šišková

Verejná váha na Obilnom, dnešnom Kollárovom námestí z r. 1925. AMB. Foto J. Hofer. Repro E. Šišková

mia. Už v r. 1926 zaznamenávame založenie sekcie obchodníkov s miešaným tovarom a súčasne ďalšej, združujúcej obchodníkov s potravinami na trhu. O rok neskôr, v r. 1927, sa datuje vznik sekcie trhovníkov s mimopotravínovými článkami a v tom istom roku dvoch ďalších — v poradí štvrtej najpočetnejšej skupiny obchodníkov, obchodníkov s textilným, módnym a konfekčným tovarom a obchodníkov s mliekom a mliečnymi výrobkami. V nasledujúcom období, v rozpätí rokov 1929—1938 vznikajú postupne sekcie obchodníkov s drogistickým tovarom, farbami a chemikáliami, združenie obchodníkov s lahôdkami. Samostatnú sekciu tvorili tiež obchodníci s palivom. Organizačná štruktúra sa rozširuje o sekciu, v ktorej sa spojili knihkupci, nakladatelia, obchodníci s kancelárskymi potrebami, papierom a kancelárskymi strojmi, o sekciu sprostredkovateľov realít, a posledné dve sekcie: obchodníkov so železom a veľkoobchodníkov — dovozcov koloniálneho tovaru, potravín a južných plodín.⁸

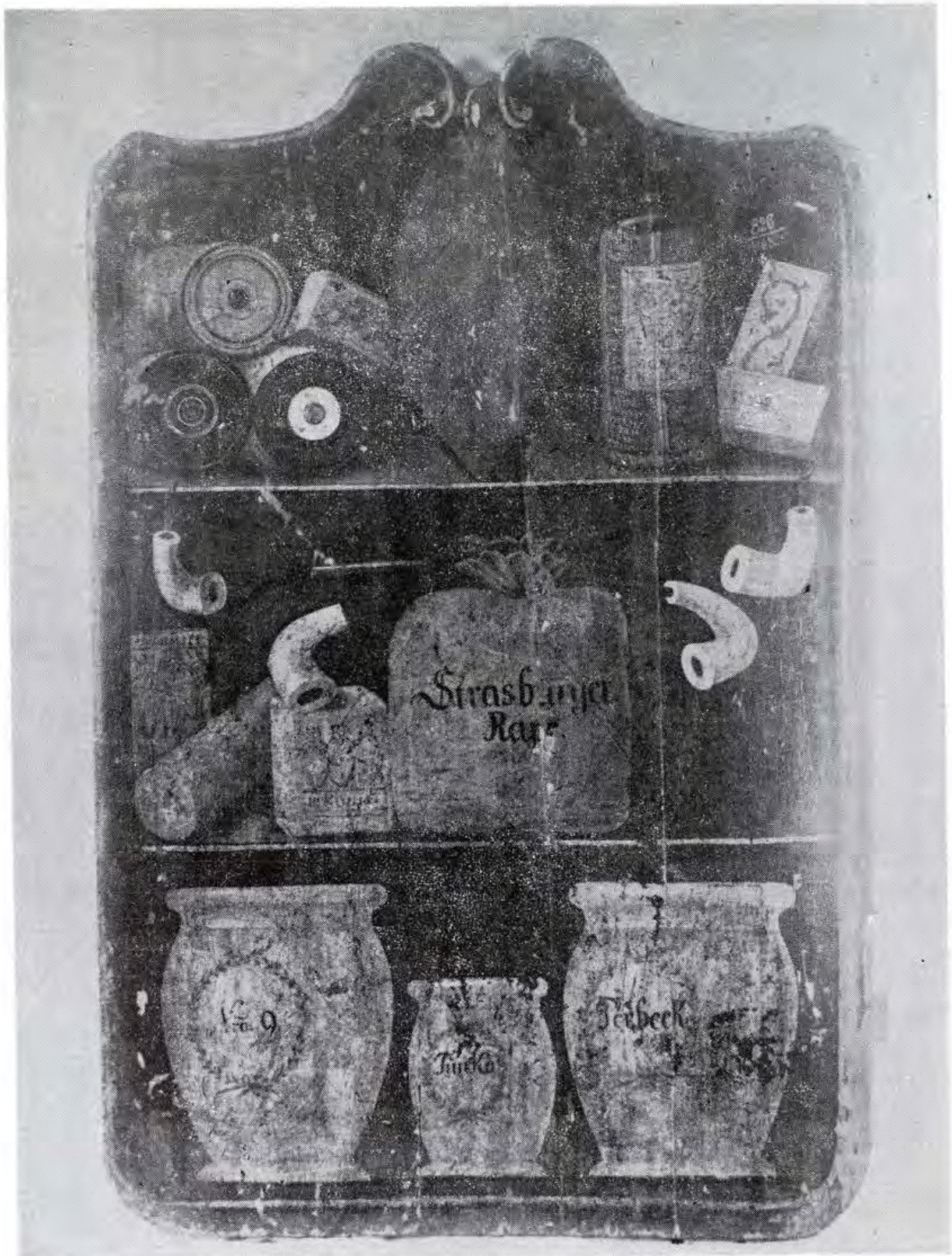
Početne najsilnejšiu skupinu spome-

dzi bratislavských maloobchodníkov tvorili trhovníci, členení na osobitnú kategóriu trhovníkov s potravinami a ostatných trhovníkov. Údaje z konca dvadsiatych rokov hovoria o 668 trhovníkoch, čo predstavovalo vyše 20 % z celkového počtu obchodníkov z tohto obdobia registrovaných Grémium, pričom trhovníci s potravinami, počtom 510, tvorili absolútne najpočetnejšiu skupinu.⁹ Na základe orientácie takmer 60 obchodných živností, týkajúcich sa obchodovania s potravinami na trhu (od ovocia, zeleniny, kvetín, vajec, pečiva, mliečnych výrobkov, kvasenej kapusty, chleba, semien, korenín, ale i tureckého medu, pečených gaštanov, južného ovocia, čokolády, oštiepkov, husaciny, medu, vianočných stromkov a ďalších) a ich vlastníctva, dá sa konštatovať dominujúce postavenie obchodovania s ovocím a zeleninou, na ktoré sa špecializovali nielen obyvatelia Bratislavy, ale i mimobratislavských oblastí — podľa údajov z firemných registrov i z Ivánky pri Dunaji, Mariánky, Cífera a Stupavy, prímestských obcí ako Prievozu, Petržalky, Devína. Pridružoval sa

Pohľad na Židovskú ulicu z r. 1927. AMB. Foto J. Hofer. Repro E. Šišková ▲►

Firemná tabuľa Franz Wamerl — tabak. Mestské múzeum Bratislava

Obchody na Krížnej ulici (dnešná Steinerova) zač. 20. storočia. Dobová fotografia. Repro O. Šilingerová

k nim i predaj ďalších obchodných artiklov, najčastejšie hydiny, vajec, cukroviniek, pečiva, mlieka a mliečnych výrobkov. V rámci mestských častí sa sústreďovali na obchod s ovocím a zeleninou napr. obyvatelia Záhradníckej ulice, ale i Podhradskej ulice a Vydrice. Z hľadiska účasti obyvateľov na trhovom predaji sú zachytené i ďalšie štvrte Bratislavy, vyznačujúce sa špecifickými podmienkami demografického, a najmä zamestnaneckého vývoja. Máme na mysli napr. robotnícku kolóniu Dornkappel, v ktorej si podľa východiskových údajov účasť obyvateľstva zaobstarávala obživu trhovníctvom, najmä predajom potravín, hydiny a vajec a predstavovala v tomto smere špecializovanú skupinu. V obdobných podmienkach sa vyvinula trhovná forma predaja týchto artiklov ako zdroj obživy v rodinách na Továrenskej ulici. Radili sa tak

k trhovníkom prímestských a mestských štvrtí, najmä z Petržalky, ale i z Prievozu, Karlovej Vsi, Ovsišťa, Podhradskej cesty, Židovskej ulice a pod.,¹⁰ ktorí tiež obchodovali aj so spomínaným druhom tovaru.

Pri pohľade na skupinu obchodníkov z hľadiska ich socioprofesionálnej orientácie a členenia podľa druhov odborov a ich početnosti, sa do pozornosti popri predchádzajúcich skupinách dostávajú obchodníci spadajúci do kategórie obchodníkov s miešaným tovarom, čiže tým druhom tovaru, na ktorý neplatili obmedzenia. Ich počet tvoril v r. 1927 419 (12 0/0) obchodníkov.¹¹

Profesionálne, sociálne i pedagogické záujmy obchodníkov sa formovali v samostatnej sekcii, ktorá sa v rámci Grémia vyčlenila ako prvá a patrila k najaktívnejším úsekom. Prácu Grémia charakterizuje aj skutočnosť, že informuje

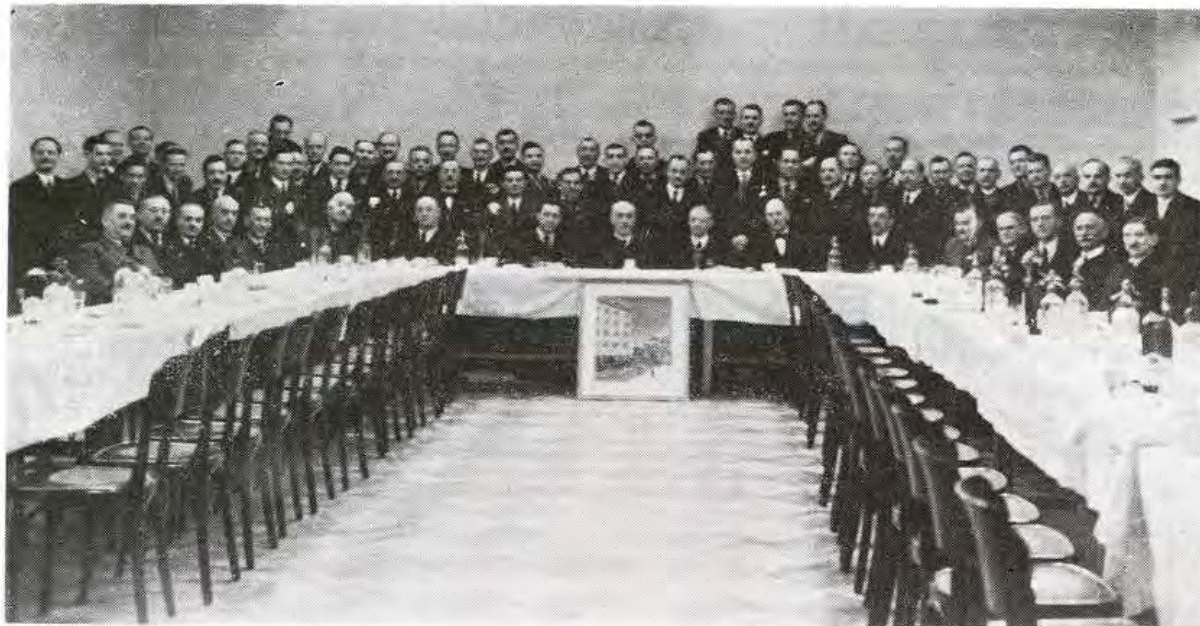
Úprava fasády domu s obchodom s koloniálnym tovarom na Michalskej ulici v medzivojnovom období. Foto Dokumentačné centrum obchodu, pohostinstva a cestovného ruchu, repro I. Teluch

členov o výsledkoch svojho pôsobenia prostredníctvom časopisu *Der slovakische Kaufmann*, ktorý pod týmto názvom vychádzal v r. 1928—1932.¹² Na stránkach časopisu uverejňovala svoje príspevky i sekcia obchodníkov s miešaným tovarom.

Časopis od r. 1932 do r. 1938 vychádzal dvojjazyčne v slovensko-nemeckom znení *Slovenský obchodník — Slovaki-scher Kaufmann*, kedy sa stal popri iných sekciách obchodníkov aj oficiálnym orgánom sekcie obchodníkov s miešaným tovarom. Do kompetencie sekcie, tak ako i iných sekcií, patrila účasť na schvaľovaní živnostenských žiadostí. Ich predstavitelia stáli v popredí pri hájení záujmov obchodníkov napr. v otázke zákonného stanovenia a dodržiavania predajných hodín, pri akciách zameraných proti konkurenčným formám obchodu (napr. predaju jednotlivých tovarových článkov v školách, úradoch, proti po-

domovému obchodu i rôznym formám ilegálneho obchodu, za obmedzovanie úverového obchodu a pod.). Úloha sekcie pri výchove učňov pre odbor obchodu sa konkretizovala v samostatnej komisii pre učňovské záležitosti, pôsobiacej v rámci sekcie.

Každodenným požiadavkám spotrebiteľov zodpovedá i sídelná lokalizácia obchodov (spolu s nimi je často spojené bývanie majiteľov v mieste obchodu, alebo v tej istej ulici), pre ktoré je charakteristický rozptyl v centrálnych i mimocentrálnych častiach mesta. Ukazuje to pohľad na rozmiestnenie obchodov, preexponované najmä v niektorých vnútorných uliciach mesta, ktoré sa stali výrazom obchodného ruchu. Napr. len na dnešnej Obchodnej (bývalej Uhorskej) ulici bolo umiestnených koncom dvadsiatych rokov 22 obchodov s miešaným tovarom, oproti r. 1915, kedy tu

Zasadnutie bratislavských obchodníkov z konca 30-tych rokov. Foto v Dokumentačnom centre obchodu, pohostinstva a cestovného ruchu, repro I. Teluch

bolo približne 10 obchodov tohto druhu.¹³ Osobitný obchodný ráz mal napr. i komplex dnes už nejestvujúcich častí mesta (z niektorých zostali len fragmenty), ako Vydrica, Podhradská, Zámocká a Židovská ulica.

Ak predpokladáme, že existovala súvislosť medzi sídelnou lokalizáciou obchodníkov a sociálnymi ukazovateľmi skupiny ako faktormi diferenciácie celého radu prvkov spôsobu života, môžeme na ilustráciu sociálnych pozícií obchodníkov uviesť niekoľko rámcových informácií. Napr. o trhovníkoch zo správ z polovice dvadsiatych rokov vieme, že ich rodiny nie sú schopné pokryť ani svoju základnú dennú spotrebu.¹⁴ Podobne by sme do nižšej sociálnej kategórie mohli zaradiť väčšinu obchodníkov s miešaným tovarom, i keď na druhej strane vieme, že časť z nich patrila — a to na základe ich materiálnych podmienok — k elite bratislavského obyvateľstva.¹⁵

Problematika určenia tejto skupiny obchodníkov a skupiny bratislavských

obchodníkov vôbec prostredníctvom okruhov otázok zahrnutých v pojme spôsobu života naráža nielen na národnostnú, ekonomickú a náboženskú rôznorodosť, ale v určitých situáciách na problém sociálneho pôvodu obchodníkov. Práve v medzivojnovom období upozorňujú na seba v tomto smere viaceré javy. Ide napr. o jav príznačný pre obdobie hospodárskej krízy, kedy sa do radov obchodníkov presúva časť nezamestnaných robotníkov a úradníkov.¹⁶ Do komplexu príslušníkov — z viacerých aspektov mnohovrstvovej — obchodníckej skupiny sa dostáva nový element, ktorý vo svojom predchádzajúcom prostredí, formovanom i charakterom práce, bol v úplne odlišnej pozícii.

Z hľadiska organizácie práce, ale napr. i z hľadiska triedneho vývoja obyvateľstva Bratislavy v minulosti stojí za zmienku skutočnosť, že k odvetviu obchodu prislúchala popri samotných obchodníkoch i kategória pomáhajúcich členov rodiny a ďalšia osobitná skupina zamestnancov, popr. i učňov. Možno

uviesť, že v r. 1935 bolo v Bratislave 2654 obchodných zamestnancov, a okrem toho 430 učňov. Práve obchodníci s miešaným tovarom spomedzi ostatných skupín obchodníkov zamestnávali v tomto období najväčší počet zamestnancov a učňov (391 zamestnancov a 206 učňov).¹⁷

Na základe niektorých uvedených údajov z predbežných výsledkov výskumu možno poukázať na skutočnosť, že spolková činnosť bratislavských obchodníkov vytvárala v danom období podhubie pre ich formovanie ako osobitnej socioprofesionálnej skupiny v rámci bratislavského obyvateľstva. V tomto

zmysle zohrávala úlohu integračného činiteľa skupiny ako celku i osobitne podľa jednotlivých odborov. Na druhej strane predpokladáme, že sociálne, národnostné i náboženské ukazovatele v rôznej miere naďalej diferencovali túto skupinu v jednotlivých oblastiach jej spôsobu života.¹⁸

Akým spôsobom sa spomínané činitele, ako aj samotný charakter práce, pracovný rytmus, organizácia práce, na ktorej sa podieľali i rodinní príslušníci, premietala do spoločenského a rodinného mimopracovného prostredia, je už otázkou vymedzenia a sledovania ďalšieho okruhu problémov.

POZNÁMKY

- 1 PROVAZNÍK, D.: Robotnícke hnutie v Bratislave 1918—1929. Bratislava 1969, s. 37.
- 2 SVETONĚ, J.: Obyvateľstvo Slovenska za kapitalizmu. Bratislava 1958, s. 128.
- 3 FORBATH, E.: Die täglichen Sorgen der Kaufmannschaft... Der slowakische Kaufmann, 1928, č. 2, s. 16. V príspevku sa ako doplnok uvádza štatistika obchodníkov v Bratislave k 31. 12. 1927 a jednotlivé komisie Grémia, ktoré spomenieme kvôli ilustrácii organizačnej štruktúry spoločenstva. Išlo o nasledovné komisie: daňová komisia, komisia pre zahraničné veci, dopravná komisia, obchodno-politická komisia, finančný výbor, komisia na kontrolu živnostenských oprávnení pri sekcii obchodníkov s miešaným tovarom, pri sekcii trhovníkov s potravinami, pri sekcii trhovníkov (okrem obchodníkov s potravinami), komisia pre učňovské záležitosti, komisia pre inkorporačné poplatky a skúšobná komisia pre drogistov.
- 4 Prameň z r. 1915 uvádza v zozname približne 180 agentov. Podľa Pressburger Wegweiser, Pressburg 1915, s. 155—157.
- 5 RENDOŠ, L.: Kapitoly z vývoja obchodu. Bratislava 1979, s. 144.
- 6 Údaje pre r. 1918 podľa Zlatá kniha mesta Bratislavy. Bratislava 1928, s. 294. Pre r. 1930 pozri Desať rokov Mestskej sporiteľne v Bratislave. Bratislava 1934, s. 69.
- 7 Údaje pre r. 1930 a 1933 podľa PORTISCH, E.: Geschichte der Stadt Bratislava-Pressburg II. Bratislava 1933, s. 616. Údaje pre r. 1935 sú z nasledovného archívneho materiálu: Archív mesta Bratislavy (AMB) — Grémium, Sp. 3-3050/1935.
- 8 AMB-Grémium, ÚK č. 117—129.
- 9 FORBATH, E.: c.p., s. 16.
- 10 AMB-Grémium, ÚK č. 118.
- 11 FORBATH, E.: c.p., s. 16.
- 12 Der slowakische Kaufmann vychádzal od r. 1928, v podtitule ako „Fachorgan des gemischt-, kolonialwaren-, lebensmittel-, spirituosen-, drogen und textilhandels für die Slowakei und Podkarpatska Rus. Offizielles Fachblatt des Verbandes der Bierdepositeure“.
- 13 Údaje pre r. 1922 sú spracované podľa Adresár mesta Bratislavy II. Bratislava 1929, s. 88—93. Pre r. 1915 podľa Pressburger Wegweiser, 1915, s. 173—175.
- 14 Die Umsatzsteuer bei den Markthändlern. Der slowakische Kaufmann, 1928, č. 3, s. 10.
- 15 Slovenský obchodník — Slovakischer Kaufmann, 1932, č. 49, s. 1.
- 16 Der slowakische Kaufmann 1931, č. 38, s. 2; Slovenský obchodník — Slovakischer Kaufmann, 1932, č. 47, s. 2.
- 17 AMB-Grémium, Sp. 3-3050/1935.
- 18 Národnostnú skladbu dokladáme údajmi z konca tridsiatych rokov. Podľa vtedajšieho národnostného členenia sa podieľalo na obchode 22,6 % obchodníkov nemeckej, 18,7 % slovenskej, 10,5 % maďarskej, 8 % českej, 37,4 % židovskej a 2,8 % inej národnosti. Podľa Pressburg in der neuen Slowakei. Geschichte, Kultur, Wirtschaft. Pressburg 1940, s. 73.

БРАТИСЛАВСКИЕ ТОРГОВЦЫ В ПЕРИОД МЕЖДУ ДВУМЯ МИРОВЫМИ ВОЙНАМИ

Резюме

С определением предмета исследования этнографии в городской среде связана проблема широкой и многослойной социальной и профессиональной стратификации населения. В связи с этим вопросом автор анализирует проблему братиславских торговцев как социопрофессиональную группу, конкретно их развитие в период между двумя мировыми войнами.

Двадцатилетний этап существования братиславского купечества после 1918-ого года характерен быстрым и стремительным течением изменений. Торговля принадлежит в это время к тем отраслям экономической структуры города, которые относительно развиваются. Новые условия развития города, связанные с изменениями экономического и политического характера, отразились прежде всего в количественных показателях торговцев как социальной группы, в национальных изменениях в рамках этой группы, также как и в некоторых изменениях, касающихся социального происхождения торговцев. Рост торговли документируют многие статистические данные. Например: в 1918-ом году имела Братислава приблизительно 450 магазинов различного типа, в 1930-ом году существовало 2 655 магазинов. Подобно Обществу (Гремия) братиславских торговцев имело в 1930-ом году 3262 члена, в 1935-ом году уже 4 823 члена.

В рамках Общества, устав которого исходил с 1925-ого года из нового закона об предпринимательстве от 1924-

ого года, постепенно возникло несколько секций торговцев: секция торговцев с смешанным товаром, секция торговцев с продуктами питания на рынке, секция торговцев с текстильными, модными и швейными изделиями, секция торговцев с молоком и молочными изделиями и другие. Наиболее количественную группу на основе статистических данных Общества братиславских торговцев представляли рыночные торговцы (20 процентов) и торговцы с смешанным товаром (12 процентов).

Посредством упомянутых групп торговцев автор на основе результатов архивного исследования и вторичного анализа научных источников и сообщений из тогдашних газет изучает несколько кругов проблем: работу секции торговцев с смешанным товаром, на основе фирменных списков она говорит о территориальной локализации магазинов, она изучает также локализацию поселения рыночных торговцев с продуктами питания и некоторые показатели социальной дифференциации и социального происхождения братиславских торговцев в период между двумя мировыми войнами, и их национальный состав.

Поскольку упоминаемые факторы, как и сам характер, организация и ритм работы, в которой принимали участие и члены семьи, отражались в общественной и в семейной внерабочей среде, они будут и в будущем изучаться.

DIE KAUFLEUTE IN DER STADT BRATISLAVA IN DER ZEIT ZWISCHEN DEN BEIDEN WELTKRIEGEN

Zusammenfassung

Mit der Definierung des Forschungsobjektes der Ethnographie in der städtischen Umwelt ist auch das Problem der breitgefächerten sozialen und professionellen Stratifikation der Einwohnerschaft verbunden. Im Zusammenhang mit dieser Frage befaßt sich die Autorin mit den Kaufleuten in Bratislava als einer sozioprofessionellen Gruppe, konkret mit der Entwicklung der Kaufmannschaft in der Zwischenkriegszeit.

Die zwanzigjährige Epoche der Existenz der Kaufmannschaft in Bratislava nach dem J. 1918 ist durch stürmische, rasch verlaufende Veränderungen gekennzeichnet. Der Handel in dieser Epoche gehört zu jenen Zweigen der wirtschaftlichen Struktur der Stadt, die ein relatives Wachstum zu verzeichnen hatten. Die neuen Bedingungen nach der Entstehung der Tschechoslowakischen Republik im J. 1918, verbunden mit den politischen und wirtschaftlichen Veränderungen, spiegelten sich hauptsächlich im quantitativen Wachstum der Kaufmannschaft als einer sozialen Gruppe, in den nationalen Veränderungen innerhalb dieser Gruppe sowie auch in einigen Veränderungen ab, die die soziale Herkunft der Kaufleute betrafen. Das Wachstum des Handels dokumentieren mehrere statistische Angaben. Während es beispielsweise im J. 1918 in Bratislava etwa 450 Geschäfte verschiedener Art gab, waren es im J. 1930 schon 2655 Geschäfte. Im J. 1930 hatte das Gremium der Bratislavaer Kaufleute 3262 Mitglieder, im J. 1935 waren es bereits 4823 Mitglieder. Im Rahmen dieses Gremiums, dessen Statuten 1925 in den Inten-

tionen des neuen Gewerbegesetzes vom J. 1924 abgeändert worden waren, entstanden nach und nach mehrere Sektionen der Kaufleute: die Sektion der Gemischtwarenhändler; die Sektion der Lebensmittelhändler auf dem Markt; die Sektion der Markthändler mit anderen Artikeln; die Sektion der Händler mit Textil-, Mode- und Konfektionswaren; die Sektion der Milch- und Milchproduktenhändler und weitere. Die zahlenmäßig stärkste Gruppe bildeten — nach statistischen Angaben des Handelsgremiums — die Marktfahrer (20 %) und die Gemischtwarenhändler (12 %).

An den erwähnten Händlergruppen untersucht die Autorin auf Grund von Ergebnissen der Archivforschung sowie mittels einer sekundären Analyse von Fachquellen und der damaligen Zeitungsberichte mehrere Problembereiche: die Tätigkeit der Sektion der Gemischtwarenhändler, die siedlungsmäßige Lage der Geschäfte anhand der Firmenregister und die Lokalisierung der Marktfahrer mit Lebensmitteln. Weiter analysiert sie einige Angaben über die soziale Differenzierung und die soziale Abkunft der Bratislavaer Kaufleute sowie über ihre nationale Zugehörigkeit.

Da sich die erwähnten Faktoren ebenso wie der Charakter, die Organisation und der Rhythmus der Arbeit, an der sich auch die Angehörigen der Kaufleute beteiligten, auch im Gesellschafts- und Familienleben abspiegelten sowie im Verbringen der Freizeit, werden diese Problembereiche Gegenstand weiterer Forschungen sein.

Slovenský národopis

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 35, 1987, číslo 2—3

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
Čl. kor. SAV BOŽENA FILOVÁ

Výkonná redaktorka
PhDr. ZORA VANOVICOVÁ

Typografia: *Eva Kovačevičová*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., PhDr. Viera Gašparí-
ková, CSc., doc. PhDr. Emília Horváthová,
CSc., PhDr. Soňa Kovačevičová, CSc.,
PhDr. Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan Leš-
čák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek, CSc.,
PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc. PhDr. Šte-
fan Mruškovič, CSc., PhDr. Viera Nosá-
lová, CSc., prof. Antonín Robek, DrSc.,
PhDr. Peter Slavkovský, CSc., PhDr. Vie-
ra Urbancová, CSc.

Redakcia 813 64 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národné-
ho povstania, n. p., Martin

Registr. zn. F 7091

Jednotlivé číslo Kčs 40,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Rozširuje, objednávky a predplatné prijí-
ma PNS — ÚED, Bratislava, ale aj každá
pošta a doručovateľ. Objednávky do za-
hraničia vybavuje PNS — Ústredná expe-
dícia a dovoz tlače, Gottwaldovo nám. 6,
884 19 Bratislava.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1987

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой
Академии Наук

Год издания 35, 1987 №2—3

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Зора
Вановичова

Адрес редакции: 813 64 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 35, 1987, Nr. 2—3. Erscheint vier-
mal im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Zora Vanovičová

Redaktion: 813 64 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 35, 1987, No. 2—3

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Zora Vanovičová

Editor: 813 64 Bratislava, Klemensova 19
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Année 35, 1987, No. 2—3

Paraît quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Zora Vanovičová

Rédaction: 813 64 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, B. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, 1007 HA Am-
sterdam HOLLAND

